

láttuk, megszünteti a regényhőst mint integrális személyiséget, beilleszkedésre alkalmatlannak tartja, darabokra tördeli; egyetlen hős egy-egy tulajdonságát egész emberalakká formálja, ami lényegében azt jelenti, hogy a regénynek *egyetlen*, konkrét alakot ugyan nem öltő, de mindenképpen körvonalazható — vagyis: *fiktív*, a regény világképében közvetlenül be nem mutatkozó — hőse van: az emberi szellem és test, az emberi lét és létezés lehetősége egy adott történelmi és társadalmi helyzetben, egy kijelölt földrajzi térségben. A megszüntetett regényhős tehát a regény jelentésének formájában tér vissza, természetesen felismerhetően, de az egyértelmű körülírhatóság minden reménye nélkül. Egy sajátos epikai modellt alkot ezáltal a *Família*, szokatlan — és nem tagadom: esetleg vitatható — regényformát. Annál is inkább, mert a mi irodalmunkban, egyelőre, társtalan mű. Azt azonban teljes bizonyossággal állíthatom, hogy Brasnyó István, regényével, a hazai magyar regényírás számára új, ez ideig nagyrészt ismeretlen területeket hódított meg, mind a történelem viszonylataiban, mind pedig az emberi élet egyre veszélyesebb összetettségének területein, de nem utolsósorban az írás, a regényírás gyakorlata és a regényfogalom elméleti kereteiben.

BÁNYAI János

SZOKÁS ÉS HIEDELEM

Jung Károly: *Az emberélet fordulói*. Gombosi népszokások. Újvidék, Forum, 1978

Jung Károly verseivel már évek óta jelen van szellemi életünkben. Néprajzi érdeklődésének *Az emberélet fordulói* című monográfiával adott kifejezést, melyben Gombos szokás- és hiedelemvilágát vizsgálva az ember életének nagy fordulói közül a születés, házasság és halál bonyolult kérdésköreit tárja az olvasó elé. Hogy gyűjteménye nem véletlen kirándulás a néprajz területére, erről meggyőződhetünk dr. Voigt Vilmos budapesti egyetemi tanár értékelő utószavából „... az olvasó a legteljesebb magyar szokásleírást tartja kezében: nem csak a jugoszláviai magyar, hanem egyáltalán a magyar néprajzkutatás ilyen áttekintést még nem tett közzé...” A jugoszláviai magyar néprajzkutatásban elszórt tanulmányokkal, hiedelem-közlésekkel már találkoztunk, *Az emberélet fordulói* azonban a szokásvilág egészének bemutatása.

A monográfia Jung Károly magiszteri értekezéseként készült el aránylag rövid idő alatt. Az előszóból megtudtuk, hogy anyagát 1976 nyarán és kora őszén gyűjtötte, majd 77-ben ellenőrző szempontú utógyűjtést végzett; így került szalagra a szokások és hiedelmek számos újabb variánsa, melyeket csak akkor vett tekintetbe, ha új adattal szolgáltak. A

begyűjtést magnetofonnal végezte, mintegy 40 kazettányi hosszabb-rövidebb szöveget véve fel, természetesen ezekből csak a legmegfelelőbbeket közli könyvében. A szokások után zárójelben szám szerepel az adatközlő neve helyett, így a gyűjteményen végigkísérhetjük, ellenőrizhetjük, melyik adatközlőtől való a szöveg. Összesen 26 adatközlőt szó-laltatott meg, kiknek több mint a fele túl van a 70. életévén.

Az előszóban Jung megjegyzi: a begyűjtött szöveg feldolgozását nehezítette, hogy nem állt rendelkezésére egyetlen modern monográfia sem, ami esetleg útmutatóul szolgált volna az anyagelrendezésben. Ettől eltekintve a szerző jól kidolgozott és világos módszert alkalmaz könyvében. A bevezetés után három fejezetben tárgyalja és sorolja fel a szokásokat (Születés és csecsemőkori; Házasság és lakodalom; Halál és temetés), ezt követi a negyedik fejezetben Gombos rövid története és társadalmi képe. A függelék első részében régi gombosi lakodalmas beköszöntők szövegét olvashatjuk, a második és harmadik részben pedig Sótányi István és Pogány Jenőné halotti búcsúztatóiból kapunk ízelítőt. Ezt követik a gombosi lakodalmi kurjantások, szám szerint 195, a gyűjtemény utolsó szövegeként a Kánán (Kánai) mennyegző olvasható. A kötetet rendkívül gazdag jegyzetanyag és szakirodalom, valamint az adatközlők névsora zárja. A mellékletben közölt fényképek (32), a szerző néhány felvételét kivéve, régi gombosi családi képek, melyek a csecsemőkori, házasság és halál kérdéskörével kapcsolatosak. A tartalomjegyzéket a szerbhorvát és angol nyelven írt résumé előzi meg.

A magnetofonos gyűjtés lehetővé teszi, hogy a gyűjtő népnyelvileg hiteles adatokhoz jusson: Jung is fonetikai pontosságra törekszik, a legfontosabbnak vélt hangtani sajátosságok érzékeltesítésére, természetesen amennyiben ez nyomdatechnikailag kivitelezhető. A gombosi népnyelvre jellemző a középzárt e (ë) használata, minek következtében a zárt e-nek jelentésmegkülönböztető funkciója van, tehát fonéma értékű (emént, mēntek, mēnték). A falu nyelvében nincs kettőshangzó, de enyhe ö-ző beütés érezhető (körösz, söprű, vödör stb.). Rövidült zárt magánhangzók ejtése jellemzi (tyuk, hus, sikos stb.); zárt szótagban az l általában kiesik megnyújtva az előtte álló magánhangzót (vót, főd, ződ stb.). A gy-zés jellemző volt, de ma már kiveszettnek tekinthető (borgyu, vargyu stb.). A j és d hangzók helyett előfordul a gy (gyün, gyüvőre, gyugó stb.). Az l-ezű kiejtés is lassan kihál (selem, hel, hüle stb.). Jung hangsúlyozza, hogy gyűjtése kizárólag szokáskutatási szempontú, ezért a nyelvjárási sajátosságok, a népnyelvi megfigyelések csak mintegy szükséges velejárói tudományos munkájának.

Könyvének első fejezete a Születés és csecsemőkori 45 oldalon foglalkozik az ide kapcsolódó szokásokkal és hiedelmekkel. A fejezet bevezetőjében többek között tájékoztat arról, hogy Gomboson a század első évtizedéig nem volt ritka a 8—10 gyerek családonként, azaz a „nagy család”, ami meghatározta a házassággal és gyerekekkel kapcsolatos szokásokat is.

A szerző ebben a fejezetben a terhesség előtti idővel kapcsolatos szokásokkal, hiedelmekkel kezdi leírását, hogy a terhesség; a terhességi tilalmak, kívánságokhoz kapcsolódó hiedelmek után a meddőség, koraszülés; magzatelhajtás; szülés; csecsemő fürdetése; a csecsemőre leső veszedelmek; a védekezés a szemverés ellen; szemmel megvert gyerek; kicserélt gyerek; keresztelés; szoptatás; elválasztás; a gyerek ételre fogása; gyógyítás csecsemőkorban témák köré kristályosodjon ki az olvasó előtt a gombosiak megőrzött vagy már feledésbe merülő szokásvilága. Külön-külön nem foglalkozhatunk a kérdéskörrel, de meg kell jegyeznünk, hogy Jung alapossága, körültekintése már itt bizonyosságot nyer: az egy-egy témával kapcsolatban írt összefoglalóval kezdi a szokások bemutatását, majd altémákra bontja a szokáskört és az ezt követő 4–5, de gyakran több szokás felsorolásával fejezi be a részt. Pl. a Keresztelés témakör általános szokásai (10), ennek altémái: A gyerek nevének megválasztásával kapcsolatos szokások (9), A komák kiválasztása (8), Keresztelői lakoma (12) azaz összesen 39 szokás-hiedelem olvasható a kereszteléssel kapcsolatban.

A második fejezetben mintegy 60 oldalon foglalkozik a Házasság és lakodalom szokás- és hiedelemvilágával. Külön figyelmet érdemel e fejezet, ugyanis a jugoszláviai magyar néprajzi irodalom nem dicsekedhet túl sok lakodalmi leírással. A szerző alaposan megvizsgálja a témához kapcsolódó szokásokat, a lakodalom és a házasság minden mozzanatát. E rész anyagát Jung Szendrey Ákos lakodalmi kérdőíve alapján gyűjtötte, ezért feldolgozása is annak szerkezetéhez igazodik. A házasság célja; a házasságkora; a fiatalok ismerkedési alkalmai; leányokhoz járás; megessett lányok; párválasztás szempontjai; háztűznézés; möring; jegyváltás; leánykérés; leány- és legénybúcsú; hívogatás; a lakodalom előkészületei; a lakodalom menete és a felsorolt témákhoz kapcsolódó hiedelem- és szokásanyaggal ismerkedhetünk meg a lehető legalaposabban.

A jugoszláviai magyar néprajzi irodalomban a halálhoz és temetéshez fűződő népszokások gyűjtésével, feldolgozásával már több publikációban találkozhattunk. Meg kell azonban említenünk, hogy Jung gyűjteménye ebből a szempontból is fölötte áll a többinek; ő ugyanis a halál előjeleitől a halott körüli teendők egész soránál — lemosás, koporsórendelés, virrasztás, harangozás, koporsó kivitele a temetőbe, temetői szertartások stb. — időz el. A fejezetet a gombosi temetőről adott rövid áttekintés, a sírhely kijelölése, a kápolna, a temetőcsőzi tisztviselés és a „halálmadarak” szerepéhez kapcsolódó szokásokkal, hiedelmekkel zárja.

Egy körültekintéssel és alapossággal megszerkesztett monográfia értékét nemcsak anyagában kell keresnünk, hanem a szokások, hiedelmek közti összefüggések és eltérések felismerésében, hogy ezáltal a népélet teljességét adja. Jung könyve e szempontból sem marad el. Kisebbségi hiányosságoktól eltekintve, melyeket dr. Voigt Vilmos is említ az utószóban (pl. a születéssel kapcsolatban több hiedelmet, népi gyógyítást lehetett

volna összegyűjteni vagy a népnyelvi szövegnél jobban érzékeltetni az ingadozásokat, hogy a köznyelvi, az irodalmias és a régies alakok változtatását is nyomon kísérhessük a közlésből), *Az emberélet fordulóí* mind tartalmi, mind kivitelezés szempontjából a jugoszláviai magyar néprajz egyik legjelentősebb könyve.

VAJDA Zsuzsa

FORRÁS ÉS HAGYOMÁNY

Tihomir Vujičić: *Muzičke tradicije Južnih Slovena u Mađarskoj — A magyarországi délszlávok zenei hagyományai*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1978

Tihomir Vujičićot kiváló felkészültségű zeneszerzőként, zeneértőként tartottuk számon, nem utolsósorban pedig a muzsika népszerűsítőjeként, aki ötletes, humoros, szinte mutatványszerű produkciókkal lepte meg a közönségét az alkalmi, úgynevezett népszerűsítő adásokban, műsorokban. A mutatvány mögött persze mindig komoly munka rejtett, mint ahogy komoly munka a Magyarországon élő délszlávok zenei hagyományait bemutató könyve is.

Mindenekelőtt azonban — ha talán fölöslegesnek is tűnik — néhány alapvető mozzanatra kell rávilágítani. Bartók Béla 1919-ben a *Zenei folklór* című írásában a következőket állapítja meg: „Magyarországon másfél évtized óta (...) mintegy 10 000 magyar, szlovák és román, sokkal kevesebb ukrán (rutén), szerb, bulgár és cigány dallamot részben fonográf-fal rögzítettek, részben — különösen az egyszerűbbeket — hallás után jegyeztek le, minden egyes nemzetiség anyagát saját kereteiben rendezték, egymással összehasonlították és ezzel ártértek az ő s s z e h a s o n l í t ó zenei folklórra”. Kodály Zoltán *A magyar népzene* című munkájában ezt írja: „A nép életéből lassan, de kérlelhetetlenül irtja a hagyományt maga az élet. Ezzel szembeszállni, egy természetes történeti folyamat elé gátat vetni: hiábavaló törekvés volna. Most a művelt rétegen a sor, hogy felkarolja, megőrizze, hogy élete cselekvő része legyen.” S végül még egy idézet: „A népi dallam olyan, akárcsak egy élőlény: percről percre, pillanatról pillanatra változik.” (Bartók)

Nem véletlen a három idézet, hiszen a bartóki—kodályi iskola néhány fontos alapelvéről van szó: lehajolni a népművészetért, felemelni, értékeit pedig a kölcsönhatások és a változások összefüggéseiben vizsgálni. Ezt tette Vujičić is; szorgalmas munkával rendkívül gazdag anyagot gyűjtött össze, azt a kölcsönhatások jegyében vizsgálta, a kitekintésben pedig